

Марія Кушнарьова,

канд. філос. наук, наук. співроб.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Київ, Україна

РАНЬОМОДЕРНІ ВИТОКИ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ (ПРАКТИЧНИЙ ВИМІР)

Стаття присвячена визначенню найранішого випадку теоретичного осмислення та практичного застосування мислителями ранньомодерної доби поняття політичної комунікації. Праця містить аналіз поглядів відомого діяча XIII ст. італійця Б. Латіні та має на меті довести, що він, не вживаючи поняття політичної комунікації, був одним з перших представників політичної науки, котрий усвідомлював значення політичної комунікації для носіїв верховної влади в державі та розробив практичні рекомендації з її реалізації як з метою отримання влади певною особою, так і упродовж здійснення нею владних повноважень.

Ключові слова: політична комунікація, політична наука, влада, державне управління, риторика, Б. Латіні, Н. Макіавеллі, середньовіччя, Італія.

Політична комунікація є однією з найдискусійніших проблем сучасної політичної науки та суспільного знання. Виняткове значення політичної комунікації для перебігу громадського та політичного життя нинішнього суспільства робить надзвичайно актуальними розробки, покликані прояснити окремі аспекти цього важливого явища та пов'язаної з ним галузі політичної науки.

Політична комунікація як явище привернула до себе увагу дослідників порівняно недавно, менше ніж сто років тому, а об'єктом чітко сфокусованого наукового вивчення з усіма відповідними атрибутами вона стала ще пізніше. Але попри такий нібито «неповажний» вік політична комунікація є одним із чималої кількості понять, котрі виникли задовго до того, як їх було піддано науковій «інституалізації».

Не підлягає сумніву, що певні елементи політичної комунікації були присутні вже в античному світі та в пізніші часи. Справжньої актуалізації це явище зазнало у зв'язку з поширенням демократичних елементів суспільного ладу в Європі у добу пізнього середньовіччя, а саме, із виникненням комунального устрою в італійських містах. Цей процес розпочався наприкінці XI ст., а кінець XIII – поч. XIV ст., з певними варіаціями

у випадках окремих міст, можна вважати часом остаточного оформлення цієї інновації.

Саме тоді починається осмислення явищ суспільного життя з огляду на реалії, що суттєво змінилися. Одну з найперших і найцікавіших спроб здійснив у середині XIII ст. Брунетто Латіні (Б. Латіно) (1220/1230–1294), якого К. Скіннер, зокрема, вважає першим автором, котрий позиціонував себе як представник політичної науки [1, II, р. 350], але для нас найважливішим є те, що Б. Латіні наголошував саме на значенні усного та письмового мовлення для виконання політичних завдань, тобто, використовуючи сучасну термінологію, ішлося саме про політичну комунікацію.

Наукових досліджень, предметом яких були би особистість та доробок Б. Латіні, попри понад сімсот років, які минули від його народження, дуже мало. Свою монографію присвятила дослідженню його діяльності Дж. Холлоуей [2], порівняно велику увагу приділив поглядам Б. Латіні у своїй згаданій вище фундаментальній праці К. Скіннер. Аналізу суто літературного боку творів вченого присвятив невеликий розділ у своїй монографії І. Голєніщев-Кутузов [3, с. 236–240]. У ближчі до нас часи окремі аспекти творів Б. Латіні висвітлені в украї нечисленних статтях [4, 5]. Натомість мислителя дуже часто, але виключно у зв'язку з Д. Аліг'єрі, згадують побіжно автори праць, що вивчають добу раннього Ренесансу.

Політична наука переважно не помічає Б. Латіні. Цьому сприяє традиція, відповідно до якої загальноновизнана і загальноприйнята схема розвитку політичної думки в пізньосередньовічну та ранньомодерну добу в дещо спрощеному вигляді персоналізується в послідовність «Фома Аквінський – Данте – Марсильй Падуанський – Н. Мак'явелі» [6, с. 27–54; 7, с. 20–32], що залишає Б. Латіні поза увагою. Ігнорують мислителя автори загалом якісних наукових та методичних праць, що останнім часом вийшли друком як в Україні, так і на пострадянському просторі, і які висвітлюють проблеми політичної комунікації [8, 9, 10, 11].

Отже, метою статті є віднайти та проаналізувати першу хронологічну спробу осмислення політичної комунікації з погляду політичної науки, визначити особливості формування цього явища та чинники, що сприяли його появі, а також окреслити роль Б. Латіні в цьому процесі. Також цією розвідкою автор прагне повернути увагу дослідників до творів Б. Латіні, можливо, заохотивши до подальшого вивчення цього, безперечно, цікавого мислителя.

Б. Латіні – відома особистість у Флоренції XIII ст. Його послужний список вражає: як нотаріус брав участь у підписанні багатьох державних

і дипломатичних документів, виконував важливі дипломатичні доручення, обіймав державні посади в місті, славився як знавець надзвичайно шанованої тоді риторики, а ще, зовсім у дусі того часу, – був поетом. Найважливішим його твором є обширна систематизована енциклопедія знань «Скарб» («Li Livres dou Trésor» (оригінальна назва французькою) або «Tesoro» (назва італійського, імовірно, авторизованого перекладу) – схожа на середньовічну «Суму». Цю працю італійський літератор склав французькою мовою, перебуваючи у вигнанні у Франції.

Постать Б. Латіні не зникла з пам'яті людства великою мірою завдяки Д. Аліг'єрі, котрий зробив його одним з героїв своєї «Божественної комедії». Поет змалював свою зустріч з ним у пеклі, де душа Б. Латіні мучиться разом з душами содомітів. Данте називає Б. Латіні своїм учителем (Пекло, XV, 97), оскільки він його навчав і обіцяє його «отчий образ» (пер. М. Стріхи) (Inferno, XV, 83), доки житиме, зберігати. Питання про належність Б. Латіні до содомітів, так само як і про те, чи мав він через свою постійну зайнятість час та можливість навчати Данте, є дискусійними [2, р. 8–9], але сам факт існування цих напівреальних-напівлегендарних сюжетів свідчить про те, що постать Б. Латіні досить швидко стала об'єктом міфологізації, утім, знову-таки, насамперед, через Данте.

Натомість твори мислителя мали іншу долю. Дж. Холлоуей зазначає, що «вчені ними гребували, на відміну від діячів» [2, р. 12], наводячи переконливі докази на користь другого твердження, оскільки перше доказів не потребує.

Інтерес «діячів», тобто «men of actions» до творів ученого, насамперед, до «Скарб», обумовлений тим, що ця книга, котра, як зазначено вище, схожа на середньовічну «Суму», насправді нею не є. «Скарб» можна умовно поділити на дві частини. Перша – дійсно компіляція тогочасної ученості, яка пропонує читачам відомості з біблійної історії, розповідає про те, «як король Франції був імператором Риму», про «п'ятий елемент», про «велич землі та неба», про Африку, Азію, тварин і птахів, причому мовиться як про крокодилів з левами, так і про птаха-фенікса з єдиногом. Натомість друга частина радше може бути потрактована як практичний посібник з виконання керівником міста своїх функцій, якому передують викладення загальних місць етики, тобто моральної філософії, джерелом яких очікувано є твори Аристотеля [5]. У цій другій частині Б. Латіні приділяє чималу увагу значенню риторики для керування містом і пропонує зразки листів та промов, якими може послуговуватися правитель, якого обирають громадяни комуни, а саме, подеста чи синьйора.

Ступінь винахідливості мислителя не треба переоцінювати. Сам факт появи його твору та велике значення, яке він надає риторичі, є цілком у руслі як суспільно-політичних, так і освітньо-культурних процесів, характерних для доби пізнього середньовіччя XIII ст. Визначальною ознакою цього часу, як зазначено вище, було виникнення в італійських землях міст-комун. Вони, по-перше, мали розвинений бюрократичний апарат, по-друге, були суб'єктами дипломатичних стосунків. Це передбачало досить масштабне листування, яке, зі свого боку, потребувало осіб, котрі могли би його вести. Це спричинило появу професії *dictatore*, тобто укладача офіційних листів. Саме обов'язки *dictatore* певний час виконував Б. Латіні, причому настільки успішно, що автор найбільшої флорентійської хроніки Д. Віллані оцінює його діяльність на цій посаді надзвичайно схвально. Аби полегшити підготовку та діяльність численних *dictatore*, невдовзі з'явилися перші збірники зразків листів до різних осіб, включно до Папи Римського та імператора. Згодом до них долучилися збірники зразків промов офіційних осіб і поєднання цих двох посібників в одну книжку порад досить швидко стало поширеною практикою. «Скарб» Б. Латіні є одним з перших зразків такого порадника [1, р. 30], а за два з половиною століття після Б. Латіні свій «порадник» запропонує Н. Мак'явелі, щоправда, зразки листів і промов на той час уже втраять актуальність, тому їх там не буде.

Б. Латіні на самому початку свого «Скарбу» зазначає, що «як золото перевищує усі метали, так наука про мовлення та про управління людьми, котрі підпорядковані якійсь особі, є найшляхетнішою за будь-яку науку у світі» [12, I, р. 4], що є характерним для того часу вільним викладенням відомої тези Аристотеля з «Нікомахової етики» (1094 a12–16, 1094 b6). Також Аристотелю належить думка про те, що «будь-яка держава є спілкуванням» (Політика, 1252 a1), що і сьогодні використовується як теоретичне обґрунтування політичної комунікації. Але новацією Б. Латіні є поєднання в одній науці наук «про мовлення та про управління», причому в подальшому викладенні він застосовує термін саме «риторика», а не «мовлення», тобто ідеться не про вид діяльності чи ознаку суспільного життя, а про науку. Вчений вважає, що риторика щодо науки управління є тим, чим є «мистецтво виготовлення вузди та сідла щодо мистецтва кавалерії» [12, II, р.253]. Це його твердження теж є прикладом використання думки Аристотеля з «Нікомахової етики» (1094 a12), але Б. Латіні акцентує увагу саме на риторичі, яку він вважає наукою, котра виконує суто допоміжні функції щодо науки управління і це, до слова,

відрізняє його позицію від поглядів, зокрема, пізніших італійських ренесансних гуманістів.

Мислитель намагається визначити сферу застосування риторики через відмежування її від інших видів спілкування. Зокрема він наголошує, що предметом риторики є не рух місяця, зірок, різні історії, оповіді про землю та народи, що її населяють [12, II, р. 259], приватне спілкування, а також спілкування «не за правилами цього мистецтва» [12, II, р. 258]. Натомість «те, що людина каже, коли хоче, щоби пристали на її думку, або маючи намір схвалити, або засудити, або отримати пораду в разі потреби», «це все є предметом риторики» [12, II, р. 254]. Відповідно до розуміння Б. Латіні, риторика наближається до сучасного поняття «комунікація», а те, що вчений не вважає сферою риторики, може бути позначене сучасним поняттям «спілкування». Не застосовуючи ці поняття як такі, Б. Латіні розводить їх, при тому що навіть теперішні дослідники їх досить часто змішують [9, с.7].

Риторика-«комунікація», на його думку, набуває яскраво виражених інструментальних функцій: вона не передбачає просто передачу інформації (про «рух місяця», «рух зірок», якісь «історії» тощо), а розрахована на те, щоб виконати конкретне завдання («отримати пораду»), здійснити агітаційну дію («щоби пристали на її думку») тощо. Ці інструментальні функції покликані, насамперед, вплинути на свідомість слухачів, якщо мається на увазі промова, або читачів, якщо ідеться про лист, змінити їхню думку, як персональну, так і загальну громадську, якщо передбачається звернення до якогось колегіального органу, яких у структурі управління тогочасних італійських міст було багато. Зазначений вплив на формування суспільної думки чи зміну індивідуальної позиції є метою політичної комунікації, як її визначає сучасна політична наука [10, с. 9; 8, с. 307]. Саме це уможливило твердження про те, що Б. Латіні стояв біля витоків усвідомлення значення та специфіки політичної комунікації у ранньомодерну добу.

Мислитель, як зазначалося, писав «Скарб» під час вигнання у Франції, тому оригінальна версія створена французькою. Вважається, що твір було призначено для Карла Анжуйського, на якого Б. Латіні покладав великі надії як на потенційного захисника італійських міст від зазіхань імператорів Священної Римської імперії. Мабуть, саме для Карла Анжуйського автор подає дуже стисло порівняльну характеристику форм правління, поширених у французьких та італійських землях. У французьких та деяких інших землях це «схоже на правління короля та інших довічних володарів», там «посади продаються тому, хто більше запропонує, ніхто не дбає

ані про власне благо, ані про благо містян». В Італії «містяни і комуна обирають їхнього подеста та їхнього синьйора, таких, котрі, на їхню думку, будуть корисніші для комуни, для міста та всіх, хто перебуває під їхньою владою» [12, II, р.373]. Звичайно, наведений вислів насамперед свідчить про політичні уподобання самого Б. Латіні. Але також це означає, що, оскільки Карл Анжуйський не був призвичаєний до виборів як способу обійняти правлячу посаду, Б. Латіні намагався за допомогою свого посібника підготувати його до зустрічі з італійськими реаліями. Розповідаючи про вибори та подальшу діяльність правителя італійського міста, як образно висловлюється Дж. Холлоуей, «Брунетто формулює та викладає флорентійську конституцію» [2, р.108], а також послідовно намагається довести до відома свого «учня» ідею про те, що правитель має зважати на особливості як спільноти, якою він керує, так і конкретних ситуацій, з якими він може стикатися. Зокрема, Б. Латіні зауважує, що «оскільки люди та поселення по всьому світу різні, постільки різними є способи правління» [12, II, р. 372], так само «по-різному володар має промовляти, якщо панує мир чи триває війна» [12, II, р.389], а «мудрий промовець має зважати на стан та умови життя міста і він повинен змінювати слова (ті, що у зразку промови, поданому в «Скарбі» – М. К.), шукати інші в залежності від місця та часу [12, II, р. 391]. Очевидно, що Б. Латіні вчить правителя комунікувати з громадянами, оскільки це, на його думку, є ознакою та запорукою хорошого правління.

Саме зацікавленість політичною комунікацією змушує вченого звернутися до іміджу правителя. Ясна річ, цього терміна тоді теж не існувало, але непрямо саме це має на увазі мислитель, коли ідеться про вибори. Він вважає, що однією з найголовніших рис, яка характеризує людину, «є вміння добре говорити, оскільки по всьому світу мудрішим вважають того, хто мудріше говорить», проте застерігає від балакучості, оскільки це може мати погані наслідки, зокрема, «простацький жарт може звести нанівець усю шану і всю промову» [12, II, р.376].

Мислитель був свідомий того, що основним способом передачі інформації тоді були звичайні розмови, отже, реноме особи найперше залежало від того, що люди говоритимуть про неї. До цього історично обумовленого чинника долучався ще й локально обумовлений – надзвичайно важливий в італійських реаліях, причому як тодішніх, так і теперішніх, чинник «площі» (piazza) як місця перебігу публічного чи громадського життя. Також комунікація реалізувалась на рівні міських органів влади, повноваження яких аж ніяк не були номінальними. Тож виходило, що у ті часи аби бути обраним, комунікація щодо особи як персональна, так і інститу-

ціональна мала носити якщо не бездоганний, то принаймні однозначно позитивний характер. Латіні допуслав, що така особа, на думку виборців, повинна мати «шляхетне серце, поважні звичаї, робити звитяжні вчинки», «любити справедливість», «бути незрадливою» тощо [12, II, р. 375]. Але, знову-таки, єдиним способом, у який люди могли дізнатися, що кандидат на посаду є саме таким, є розмови про нього. Отже, непрямо Б. Латіні постулює надзвичайну важливість комунікації про особу.

Підтвердженням цієї тези є те, що за рекомендаціями вченого новообраний правитель після урочистого в'їзду до міста і прийняття присяги в соборі, текст якої теж пропонується в «Скарбі», особисто має звернутися до «доброзвичайних містян» [12, II, р. 389].

Мислитель вважає, що правитель повинен над усе дбати про благо своїх підданих, часто ходити до церкви, щоб молитися за себе та за них і взагалі «має прагнути здобути любов громадян» [12, II, р. 411]. Особливо чітким є контраст поглядів Б. Латіні та Н. Мак'явелі. Б. Латіні за понад двісті років до Н. Мак'явелі порушує те саме питання, яке намагався вирішити для себе автор «Державця»: що краще для правителя – щоб його любили чи щоб його боялися? Б. Латіні віддає свій голос любові [12, II, р. 407], як і Цицерон, котрий першим порушив це питання в політологічній площині у своєму трактаті «Про обов'язки» (Кн. II, VII, 23), хоча й посилаючись, насамперед, на поета Е. Квінта. Так само Б. Латіні розходить з Н. Мак'явелі щодо відповіді на інше, вкрай провокаційне, питання, яке також поставив Н. Мак'явелі і яке задовго до нього також артикулював у своєму «Скарбі» Б. Латіні: що краще для синьйора – справді мати певні позитивні якості чи тільки справляти враження, що ти їх маєш? Б. Латіні знову щиро відповідає, стверджуючи, що, оскільки людину вважають необхідною, виходячи не з її гідності, а з її справ, «мудрий любить більше бути синьйором, аніж здаватися» [12, II, р. 375]. Тому, виходячи з поширеної в теперішній політичній науці дихотомії «політичний реалізм – політичний ідеалізм», Б. Латіні є яскраво вираженим політичним ідеалістом.

Латіні, на думку Д. Брігульї, сформулював свою, «брунеттіанську» політичну культуру. Її джерелами дослідник справедливо вважає рицарську культуру, політичну практику міст-комун та моральну філософію [4, р. 179]. Вірогідно, саме притаманна рицарській культурі шляхетність і позначилася на поглядах Б. Латіні, що, як на XIII ст., було цілком природно. Натомість у добу Н. Мак'явелі реалії, що змінилися, диктували потребу в інших цінностях. Проте політичний реаліст Н. Мак'явелі все одно наївно вірив у те, що черговий Медічі потребує його розуму та порад,

тож у цьому він не відрізняється від політичного ідеаліста Б. Латіні, який так само наївно сподівався, що Карл Анжуйський прислухатиметься до його мудрих слів. Ми тепер можемо хіба що припустити, як почувався Б. Латіні, дізнавшись про «Сицилійську вечірню».

Як Н. Мак'явеллі, так і Б. Латіні можна вважати представниками своєрідного практичного напрямку ранньомодерної політичної думки. Але якщо Н. Макиавеллі писав свої твори на початку XVI ст., тобто в час, котрий, надаючи перевагу емпіричному знанню, був орієнтований на практичну діяльність, то Б. Латіні, з огляду на особливості «його» XIII ст., навіть міг би претендувати на статус піонера, що виглядає особливо переконливо в порівнянні із суто теоретичним характером наукового доробку Ф. Аквінського (згадаймо наведену вище послідовність мислителів, твори яких вважаються віхами на шляху становлення політичної науки). Б. Латіні та Фома Аквінський були сучасниками, і різниця в їхніх підходах до політичної науки непрямо свідчить про характер інтелектуального забарвлення доби, коли вершини умоспоглядальної думки граничили з першими спробами практичного застосування теоретичних знань.

Те, що Б. Латіні стояв біля витоків політичної науки, розрахованої не просто на розумування, а на застосування, підтверджується ще й особливостями його мовлення, зокрема, тим, що «його цікавлять не універсальні політичні ідеї, а поняття, породжені італійським комунальним життям XIII ст.». Він намагався зробити своє викладення зрозумілим та актуальним: «у його тексті менше книжкових слів і латинізмів та більш італійський синтаксис» [3, с. 237, 238], що можна розцінити як красномовне свідчення на користь його бажання бути почутим та зрозумілим.

Увага до політичної комунікації є безперечною заслугою Б. Латіні. Хоча він не розраховує на масове сприйняття свого твору і, певною мірою, навіть не потребує його, але він має на увазі саме сприйняття масами особи та справ правителя, що набуває особливого значення за наявності демократичних елементів суспільного устрою. Це сприйняття вербалізується під час розмов між громадянами (чи то виборцями) і навіть у наш час. Попри діяльність найрізноманітніших сучасних ЗМІ, як і в XIII ст., люди все одно продовжують говорити між собою, транслюючи як правдиву, так і фейкову інформацію, міфологеми, більш або менш своєрідні варіанти різноманітних наративів, неформально здійснюючи політичну комунікацію, і так само джерелом цієї політичної комунікації є чи можуть бути як окремі особи, так і якісь структури. Це переконливо доводить, що базові ідеї та підходи Б. Латіні до політичної комунікації не втратили актуальності й заслуговують на подальше дослідження.

Список використаних джерел

1. *Skinner Q.* The Foundations of Modern Political Thought / Q. Skinner. – In 2 vol. Cambridge Univ. Press, 2002.
2. *Holloway J. B.* Twice-Told Tales. Brunetto Latino and Dante Alighieri / J. B. Holloway. – Peter Lang, 1993. – 550 p.
3. *Голенищев-Кутузов И. Н.* Средневековая латинская литература Италии / И. Н. Голенищев-Кутузов. – М. : Наука, 1972. – 308 с.
4. *Briguglia G.* «Io, Burnetto Latini». Considerazioni su cultura e identità politica di Brunetto Latini e il Tesoretto / G. Briguglia // *Philosophical Readings*. X. 3. – 2018. – pp. 176–185.
5. *Куртов В. В.* Энциклопедия «Сокровище» Брунетто Латини и «Этика» Аристотеля / В. В. Куртов // *Журнал : Stephanos*. – 2018. – Т. 28, № 2. – С. 233–239.
6. История политических и правовых учений. Средние века и Возрождение / отв. ред. В. С. Нерсесянц. – М. : Наука, 1986. – 353 с.
7. *Кирилюк Ф. М.* Політологія Ренесансу/ Ф. М. Кирилюк. – Київ : Знання, 2000. – 200 с.
8. *Ирхин Ю. В.* Политология / Ю. В. Ирхин, В. Д. Зотов, Л. В. Зотова. – М. : Юрист, 2000. – 511 с.
9. *Науменко Т. В.* Массовая коммуникация: теоретико-методологический анализ / Т. В. Науменко. – М. : Перспектива, 2003. – 252 с.
10. *Анісімович-Шевчук О. З.* Політична комунікація як системоутворюючий фактор політичного життя суспільства : автореф. дис. ... канд. політ. наук. / О. Анісімович-Шевчук. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 19 с.
11. *Денисюк С. Г.* Культурологічні виміри політичної комунікації / С. Денисюк. – Вінниця : ВНГУ, 2012. – 392 с.
12. *Latini Brunetto.* Il Tesoro volgarizzato da Bono Giamboni / Brunetto Latini. – Vol. I–II. – Venezia, 1839.

References

1. Skinner, Q. (2002). The Foundations of Modern Political Thought. In 2 vol. Cambridge Univ. Press [in English].
2. Holloway, J. B. (1993). Twice-Told Tales. Brunetto Latino and Dante Alighieri. Peter Lang [in English].
3. Golenishchev-Kutuzov, I. N. (1972). Srednevekovaya latinskaya literatura Italii [Italian Latin Medieval Literature]. Moscow: Nauka [in Russian].

4. Briguglia, G. (2018). «Io, Burnetto Latini». Considerazioni su cultura e identità politica di Brunetto Latini e il Tesoretto [«Me, Burnetto Latini». Reflections on culture and political identity of Brunetto Latini and Tesoretto]. *Philosophical Readings*. X. 3. pp. 176–185 [in Italian].
  5. Kurtov, V. V. (2018). Entsiklopediya «Sokrovishche» Brunetto Latini i «Etika» Aristotelya [Brunetto Latini's Encyclopedia Tesoro and Aristotle's Ethics]. *Stephanos*. Vol. 28, no. 2, pp. 233–239 [in Russian].
  6. Istoriya politicheskikh i pravovykh ucheniy. Srednie veka i Vozrozhdenie. V. S. Nersesyants [Ed.]. [The history of political and law thought. Middle Ages and Renaissance]. (1986). Moscow: Nauka [in Russian].
  7. Kyryliuk, F. M. (2000). Politolohiia Renesansu [Politology of Renaissance]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].
  8. Irkhin, Yu.V., Zotov V. D., Zotova, L.V. (2000). Politologiya [Politology]. Moscow: Yuryst [in Russian].
  9. Naumenko, T. V. (2003). Massovaya kommunikatsiya: teoretiko-metodologicheskii analiz [Mass communication: theoretical and methodological analysis]. Moscow: Perspektiva [in Russian].
  10. Anisimovych-Shevchuk, O. Z. (2010). Politychna komunikatsiia yak systemoutvoriuiuchy faktor politychnoho zhyttia suspilstva [Political communication as a system-making factor of society political life]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Lviv : LNU imeni I. Franka [In Ukrainian].
  11. Denysiuk, S. H. (2012). Kulturolohichni vymiry politychnoi komunikatsii [Culturological dimensions of political communication]. Vinnytsia: VNHU [in Ukrainian].
  12. Latini Brunetto (1839). II Tesoro volgarizzato da Bono Giamboni [Treasure translated in Italian by Bono Giamboni]. Vol. I–II. Venezia [in Italian].
- Стаття надійшла до редакції 08.08.2019.

Maria Kushnarova,

PhD (Philosophy), Research Associate,
V. I. Vernadsky National Library of Ukraine
Kyiv, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3361-8838>

Early Modern Foundations of Political Communication (Practical Dimension)

The paper is about the earliest examples of theoretical reflection on the concept of political communication and its practical applying in early modern period. The paper examines views of Italian well-known statesman Brunetto Latini (the XIIIst century). It is proved, that in spite of he didn't use the concept of political communication as such, Latini was one of the first political thinkers who was aware of political communication importance for state power bearers and elaborated practical manual called to help one to achieve power and to execute it in the best possible way using political communication. According to Latini, political communication is closely linked with rhetoric and is the instrument of state administration.

Latini's oevres prove that he was a firm supporter of democratic way of government. His convictions were rooted in social and political realm of Italian city communes, so he developed his view on political communication bearing in mind democratic institutions, calling a ruler to take into account characteristics and customs of certain community and current circumstances as well. Latini's way of thinking allows to recognize him as political idealist and it makes him differ from Macchiavelli, though some unexpected correlations between two thinkers' views could be traced.

Keywords: political communication, political science, power, state administration, rhetoric, Brunetto Latini, Macchiavelli, Middle Ages, Italy.